

[Текст] / В.Г. Д'яченко / М. – 2007. – 358с. **3.** Ефективність охорони здоров'я. Визначення ефективності в охороні здоров'я: Лекція [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://medbib.in.ua/effektivnost-zdravoohraneniya-opredelenie31164.html>. **4.** Трофименко Г. С. Аналіз показників ефективності галузі охорони здоров'я [Текст] / Г.С. Трофименко // Зб. конф.: Сучасні проблеми та шляхи їх вирішення в науці, транспорті, виробництві та освіті. – 2012. – 18-27 Грудня. – С.25 – 30. **5.** Docteur E., Berenson R. How will comparative effectiveness research affect the quality of the health care? [Text] / E. Docteur, R. Berenson // timely analysis of immediate health policy issues. – 2010. – February. – P. 1–15. **6.** Fairbrother G., O'Brein E., Pradhananga R., Chalkidou K. Improving quality and efficiency in health care through comparative effectiveness analyses: An international perspective [Text] / G. Fairbrother, E. O'Brein, R. Pradhananga, K. Chalkidou // AcademyHealth. – 2014. – November. – 20p. **7.** Measuring the quality of health care [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nap.edu/openbook.php?recordid=6418&page=28>.

Summary

Bazeliuk J.A. The Meaning of Medical Services Quality and Effectiveness in Health Care Facilities System.

The basis notion of medical services quality and effectiveness in health care facilities achieved. Main attention paid to social component of these notions. Nature and content of health care services quality notion was determined. Made an attempt to systemize components, which forming studies concept. The research according to necessity of health care services quality and effectiveness estimation was conducted. Foreign experience in sphere of above task research was studied.

УДК 911.3:314-058.244

А.М. Слащук, Л.В. Гладич

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ

Вивчення сільського розселення регіону важливе для його раціональної територіальної організації, забезпечення якісної життєдіяльності людей в населених пунктах. У статті систематизовано теоретичну базу дослідження сільського розселення, проаналізовано основні підходи до здійснення типології сільських населених пунктів та його форм різними науковцями, визначено основні чинники розміщення сільського населення.

Постановка завдання. У сучасних умовах розвитку суспільної географії, коли посилились її соціальні аспекти, значної уваги набуває вивчення географії населення, зокрема питань розселення сільського населення у різних регіонах України. Комплексний підхід до вивчення сільського розселення розвивається під впливом соціально-економічних чинників, дозволяє з'ясувати пріоритетні завдання його розвитку та дослідити можливі варіанти трансформації.

Актуальність дослідження. Вивчення сільського розселення є досить актуальним у зв'язку з тенденціями, які відбуваються у демографічних і міграційних процесах, що в умовах економічної нестабільності, високого рівня безробіття населення зумовлюють трансформацію поселенської мережі. В останнє десятиріччя в сільській місцевості посилились такі тенденції, як перехід все більшої кількості поселень до групи малих та різке загострення в останніх соці-

ально-економічних, демографічних, функціонально-планувальних проблем. Подальший розвиток цих тенденцій може суттєво погіршити умови життя та праці сільського населення, призвести до загрозливого скорочення сільської поселенської мережі, негативно вплинути на ступінь господарського освоєння території та розвиток сільськогосподарського виробництва.

Тому в сучасних умовах збереження і розвиток сільської поселенської мережі неможливі без вирішення проблеми відродження сільських поселень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні питаннями розселення населення, передусім особливостями його формування, займалися такі вчені, як В.О. Джаман, А.І. Доценко, Ф.Д. Заставний, П.С. Коваленко, В.П. Круль, Л.М. Немець, Ю.І. Пітюренко, А.І. Степаненко, О.Г. Топчієв, О.І Шаблій, О.У. Хомра та інші. У них основна увага звертається на вдосконалення територіальної організації суспільства, територіальної організації розселення як її складової, на розробку прогнозів розвитку міського і сільського розселення у відповідності з головним питанням комплексного дослідження.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Обраний напрям досліджень пов'язаний з тематикою, яку розробляє кафедра географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Новизна. Зібрано, систематизовано та узагальнено літературні джерела, а саме погляди науковців щодо вивчення сільського розселення для подальшого дослідження його впливу на соціально-економічну ситуацію регіону.

Методологічне або загальнонаукове значення. Методологічний апарат дослідження зосереджується на осмисленні сутності сільського розселення, його типів та форм. **Мета дослідження** – проаналізувати погляди вчених щодо трактування поняття сільського розселення для подальшого його вивчення та удосконалення на регіональному рівні.

Викладення основного матеріалу. Методологічними питаннями розселення вітчизняні вчені займалися ще з 60-х років. В.В. Покшишевським було сформоване визначення розселення як розподіл населення на місцевості та форми його територіальної організації у вигляді системи населених місць та як хід послідовного зайняття населенням території.

Б.С. Хорєв вважав необхідним виділити кілька складових у понятті розселення. У найширшому його розумінні, розселення населення – просторова форма організації суспільства. В економічному розумінні – це форма територіальної організації продуктивних сил. В демографічному – розподіл та перерозподіл населення на території його проживання [7].

На наш погляд, найбільш вдалим щодо визначення поняття розселення є визначення С.О. Ковальова та Н.Я. Ковальської: «Під розселенням слід розуміти як процес поширення населення, зайняття ним будь-яких нових територій так і результат цього процесу у вигляді існуючої на даний час територіальної сукупності населених місць, що завжди перебувають в стані подальших змін» [1].

Розселення населення – це результат процесів розподілу і перерозподілу населення по території країни у формі мережі і системи населених пунктів. При цьому розселення оцінюється:

- як елемент інтегральної територіальної структури господарства (суспільства загалом) країни;
- як один з провідних факторів формування соціально-економічного простору країни.

У географії населення сформувалися два підходи до дослідження розселення: 1) морфологічний; 2) функціональний. Відповідно до цих підходів, утвердилися поняття "мережа населених пунктів" і "система розселення", які якісно характеризують різні сторони процесу і стану розселення.

Мережа поселень – сукупність усіх населених пунктів, розташованих на будь-якій території (в тому числі країни), яка характеризується людністю, густотою, взаєморозміщенням і конфігурацією ареалів.

Система розселення – територіально цілісна і функціонально взаємопов'язана сукупність поселень – формується з розвитком виробництва і системи обслуговування в межах мереж поселень. Інтенсивність зв'язків є основним критерієм визначення її меж і розвиненості [4].

Розселення можна визначити як історично сформовану, територіально організовану мережу поселень, між якими існують стійкі зв'язки (виробничі, соціальні, побутові, адміністративні й інші), наявний розподіл функцій відповідно до місця й ролі населених пунктів. Одиницею просторової систематики розселення виступає система розселення, головною ознакою якої є певна розселенська цілісність множини поселень, зв'язки між якими помітно перевищують за інтенсивністю зовнішні контакти цих поселень.

Тобто, розселення – це складний процес у розподілі населення по території, який включає час і простір, характеризується постійними змінами людності у поселеннях та типом поселень.

Сільське поселення (село) – поселення з переважно сільською забудовою і сталим складом населення і чисельністю до 5000 жителів, які у більшості зайняті у сільському, лісовому та рибному господарстві, народних промислах, первинній переробці сільськогосподарської та рибної продукції [1].

Сільське розселення – форма територіальної організації життя населення на позаміській території у вигляді сукупності сіл, поселень інших типів, призначених для постійного або тимчасового проживання. Воно відрізняється від міського тим, що забезпечує виконання переважно інших господарських функцій (сільськогосподарське виробництво, лісове й лісопромислове господарство, рекреаційне обслуговування, природоохоронні функції). Тому сільське розселення відзначається меншою людністю поселень, переважанням малоповерхової забудови і поширеністю односімейних житлових будинків [1].

Отже, поняття «сільське розселення» включає розміщення сільського населення і сільських поселень. Такі традиційні показники як густина сільських поселень, середня людність, середня відстань між ними, розподіл поселень за групами різної людності дають уявлення про стан сільського розселення, його особливості і закономірності.

Основними чинниками розміщення сільського населення є:

- природні фактори (рельєф, клімат, водні об'єкти);
- історичні особливості заселення;
- відмінності в демографічній ситуації (особливості природного приросту населення, міграції);
- вплив соціально-економічних умов життя людей, ступінь розвитку виробництва [2].

Вагомим чинником формування та подальшої розбудови сільського розселення виступає населення, воно є основним споживачем, створюваних тут послуг, і їх виробником. Структура, ступінь і специфіка необхідних побутових і соціально-культурних послуг визначаються демографічною ситуацією, темпами відтворення населення, статеві-віковим його складом, професійною орієнтацією, рівнем безробіття та іншими характеристиками населення.

Важливою передумовою формування та розвитку розселення і розміщення об'єктів виробничої інфраструктури є природно-територіальний комплекс завдяки своїм природним ресурсам. Природні умови (клімат, рельєф, водні та земельні ресурси) обумовлюють виникнення певних потреб населення, значно впливають на формування розселення, територіальне розміщення виробництв.

Транспортна мережа виконує кілька важливих системоутворюючих функцій. Зокрема, безпосередньо впливає на виникнення конкретного поселення, створює соціальні передумови для їх функціонування та задоволення потреб населення, з'єднує населені пункти та перетворює їх у систему розселення.

Економічна підсистема села, що базується на діяльності різноманітних виробничо-господарських організацій, покликана створити матеріально-фінансові

ресурси, які є необхідною умовою забезпечення соціального розвитку сільського поселення. Історично так склалося, що сільська місцевість залишалась сферою розміщення об'єктів аграрного виробництва зі слабо розвинутою промисловістю, сферою послуг та іншими несільськогосподарськими видами діяльності, проте достатній їх рівень розвитку веде до поліпшення рівня розвитку економіки регіону [2].

Залежно від соціальних, виробничих, історичних, природних факторів формуються різноманітні типи і форми сільського розселення. У них по-різному виявляється фактор взаємодії населення з виробництвом та інфраструктурою.

Залежно від людності та щільності сільських поселень в Україні виділяється 12 районів сільського розселення (схема запропонована Г.М. Рогожином та А.І. Ярмоленком):

1. Дрібнохутірський із зрідженою мережею поселень (поліські райони Волинської та Рівненської областей);
2. Дрібно- та середньоселенний із зрідженою мережею поселень (поліські райони Житомирської, Київської, Чернігівської та Сумської областей);
3. Середньо- та крупноселенний з рівномірним заселенням території та високою щільністю населення (частина лісостепової зони);
4. Крупноселенний з густою мережею поселень (центральна та південно-західна частини лісостепу);
5. Дрібно- та середньоселенний з переважанням стрічкових форм розселення (північний і частково центральний степ);
6. Дрібно- та крупноселенний із зрідженою мережею поселень (центральный та південний степ);
7. Дрібно- та середньоселенний з густою мережею поселень (західні області України);
8. Передгірний крупно- та середньоселенний (передгірні райони Карпат та Закарпаття);
9. Гірський дрібно- та середньоселенний з рівним та дисперсним розселенням (у Карпатах);
10. Дрібно- та середньоселенний з розвинутими міськими агломераціями (Донбас і Придніпров'я);
11. Гірський дрібноселенний із зрідженою мережею поселень (гірський Крим);
12. Прибережно-курортний (південний берег Криму) [5; 62].

Це районування стало основою для схем сільського розселення, розроблених пізніше українськими географами, а також використовувалось багатьма із

них для визначення територіальних одиниць інтегрального (міського і сільського) розселення України.

Новим в районуванні сільського розселення України є метод розпізнавання образів або метод таксономії, запропонований М.О. Ковтонюком (1990). Використовуючи названий метод, автор отримав районування сільського розселення. Для цього було використано 9 показників по 479 адміністративних районах. За допомогою ЕОМ на території нашої держави виділено 26 таксонів, які М.О.Ковтонюк згрупував в п'ять типів розселення, зокрема:

- Типовоукраїнські таксони (Південно-Східний, Центральнo-Український, Подільський, Східно-Подільський, Західно-Подільський).

- Прикарпатські таксони (Південно-Західно-Подільський, Стрийсько-Самбірський, Пустомитівський, Косівський).

- Середньосільські таксони (Димерський, Кілійський, Черкаський, Надвірнянський, Бориспільський, Броварський).

- Буковинсько-Закарпатські таксони (Кіцманський, Іршавський, Хустський, Коломийський, Івано-Франківський, Новоселицький).

- Великосільські таксони (Ренійський, Ізмаїльський). Виділення вище названих таксонів сільського розселення України дає змогу розробити конкретні заходи оптимального розвитку сільського розселення в нашій державі, а повторення таксономії через певний час визначити напрям його розвитку [6].

Важливим в дослідженні сільського розселення є типізація та класифікація сільських поселень. Так, за чисельністю населення розрізняють села малі (до 500 жителів), середні (500-1000), великі (понад 1000 жителів). Закономірним явищем є перехід сільських поселень з однієї групи в іншу. Як правило, села втрачають населення і поступово переходять з більшої за населенням групи до меншої. Малі села переважають у північній, північно-східній і західній частинах України. На решті території поширені середні і великі села. У великих селах проживає більшість сільського населення України [6].

За виробничою діяльністю розрізняють села сільськогосподарські (аграрні), несільськогосподарські та змішані. Тип поселення визначається за структурою зайнятості населення. Переважним типом в Україні є сільськогосподарські села. До несільськогосподарських сіл відносяться поселення промислових підприємств, лісо- і рибпромислові, транспортні, дачні, рекреаційні поселення. Їх в Україні небагато. У змішаних селах поєднуються сільськогосподарські та промислові види господарської діяльності. У них поряд з сільськогосподарськими підприємствами є невеликі промислові об'єкти. Як правило, це цукрові, спиртові, крохмальні, льоно- й лісопереробні підприємства. У таких селах ство-

рюються найкращі умови для забезпечення зайнятості населення, подолання сезонності використання трудових ресурсів, створення належних умов для задоволення соціальних потреб сільських жителів (навчання дітей, медичні послуги тощо) [3].

Існують дві головні форми сільського розселення: групова і розсіяна (дисперсна). Практично в кожній країні трапляються обидві форми. Конкретні райони їхнього поширення залежать від особливостей природи, історичного й економічного розвитку країни. Села переважно розташовані у долинах річок, поблизу ставків, тобто джерел водопостачання. Річки використовують як транспортні шляхи. У заболоченій місцевості села розташовані на підвищених ділянках. Для розсіяної форми сільського розселення характерні хутори чи ферми.

Основоположник вивчення групових систем сільського розселення України, Г.М. Рогожин відзначав, що в процесі диверсифікації функцій сільських поселень вони об'єднуються в територіальні системи, в межах яких формуються спільні трудові та культурно-побутові інтереси населення. На низовому рівні утворюються первинні одиниці сільського розселення, економічною основою існування яких є система сільськогосподарських виробничих комплексів з їх господарськими, адміністративними і транспортними зв'язками, а соціальною основою – система соціального сервісу (культурно-освітнього, торгового і медичного обслуговування) [5; 52]. Сільське розселення може бути представлене селами (поселеннями): одиничними (складаються з одного крупного села), компактними (з кількох поселень в радіусі до 5 км від первинного центру – їх більшість), та розосередженими (з більшої кількості поселень в радіусі понад 5 км – переважно в приміських зонах «кущових» та районних центрів й інших міст, де розвинута мережа доріг і приміський транспорт).

Місцеві («кущові») системи сільського розселення формуються на основі повсякденних трудових і періодичних культурно-побутових міграцій до багатofункціональних сіл і селищ, де концентруються агропромислові підприємства та соціосервісні установи періодичного й епізодичного попиту (дільнична лікарня з поліклінікою). Радіус трудового тяжіння таких центрів залежить від потужності промислових підприємств і коливається в межах 5–15 км.

Районні системи сільського розселення сформовані в межах адмінрайонів. Їхні центри (міста і містечка) забезпечують надання широкого асортименту адміністративних, економічних, технічних та інших послуг населенню всіх підпорядкованих первинних і «кущових» систем розселення. Радіус трудового і культурно-побутового тяжіння до райцентрів сягає 20-25 км (вздовж транспортних магістралей) [5; 57]. Тобто, сільські райони України за просторовими хара-

ктеристиками наближаються до верхнього порогу транспортної доступності райцентрів. Тож укрупнювати їх недоцільно.

Висновки. Розвиток розселення і формування сучасної мережі сільських населених пунктів відбувається під впливом багатьох чинників. У результаті цього у сільській місцевості адміністративний облік або поповнюється новими поселеннями, тобто розширюється сільська поселенська мережа, або деяка частина поселень через втрату мешканців або з інших причин, припиняє своє існування, що означає звуження поселенської мережі. Саме тому вивчення сільського розселення є необхідним для вирішення проблеми відродження сільських поселень.

Література

1. Алаев Э. Б. Социально–экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. — М. : Мысль, 1983. — 350 с. 2. Голиков А. П. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. — К.: Либідь, 1997. — 320 с. 3. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. Монографія / О. В. Джаман. — Чернівці : Рута, 2003. — 391 с. 4. Мальська М. П. Країнознавство: теорія та практика. Підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Ю. С. Занько, Н. М. Ганич. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — С. 84-88. 5. Рогожин Г. Н. Сельское расселение Украинской ССР: состояние и пути совершенствования. — К., 1973. — 71 с. 6. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / Є. П. Качан, М. О. Ковтонюк, М. О. Петрига та ін.; За ред. Є.П. Качана. — К.: Вища шк., 1997. — С. — 46-57. 7. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С. І. Дорогунцов, Т. А. Зяць, Ю. І. Пітюренко та ін. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 190-198.

Summary

A. M. Slaschuk, L. V. Hladych **Theoretical Aspects of Studying Rural Settlement.**

The study of rural settlement in the region is important for its rational territorial organization, providing quality of life of people in the settlements. In the paper systematically the theoretical basis of rural settlement, the main approaches to the typology of rural areas and its various forms of scientists, the main factors placing the rural population.

УДК 911.3 (477.52)

Л.В. Отич, С.І. Сюткін

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті аналізується поняття «якість життя» населення, а також сукупність чинників, які впливають на нього. Апробація методики дослідження здійснюється на прикладі Сумської області.

Постановка проблеми. Саме якість життя населення є найбільш актуальним напрямом державного регулювання на регіональному рівні, оскільки вона виступає одночасно стратегічною метою управління та показником соціально-економічного розвитку даної території. Тривалий час суспільно-географічні до-